

Драган Богетић, ЈУГОСЛАВИЈА И ЗАПАД 1952-1955,
Југословенско приближавање НАТО-у, Београд 2000, стр. 269

Политиколог по образовању а историчар по вокацији др Драган Богетић спада у ретке међу српским и југословенским историчарима савремене историје који, својим истраживањима, прекорачују историографски међаш предуго постављен на 1952. години. Запажен последњих година по радовима посвећеним фомирању Балканског савеза, у новој обимној студији "Југославија и Запад 1952-1955" он се одважио да истраживачки савлада и аналитички рашчлани сложено време у коме је југословенска спољна политика доживела "стратешки обрт" настојећи да у тражењу сопственог пута заузме средишњи положај између Истока и Запада.

Тој теми историчари до данас нису радо приступали (изузимајући политиколога Дарка Бекића), сматрајући је, у условима идеологизованог друштва, изворно недоступном, политички осетљивом, па и опасном. Тек обимним истраживањима у Дипломатском архиву Савезног министарства иностраних послова, Public Record Office-у, Архиву Југославије и сабирањем импозантне документације (објављени извори, законска акта и уговори, говори и чланци, штампа, билтени Танјуга и друго) могло се прићи аналитичкој реконструкцији сарадње држава супротног идеолошког опредељења у којој свако има своје специфичне интересе. Грађа којом је колега Богетић располагао омогућила му је да опширно и система-

тично, информативно исцрпно претресе разматрана питања. Студија је лишена експериментисања, сигурно писана уз ослон на историјске изворе различите провенијенције, урађена методом готово класичне фактографске реконструкције питања у најбољим традицијама српске историографије. Ако се има у виду колико је у нашој историографији мало урађено о периоду након Другог светског рата и колико се у стручној јавности мало зна о спољној политици Југославије педесетих година, онда је овакав приступ аутора најсигурнији са становишта поузданих резултата, максимално емпиријски поткрепљен и поуздан, концепцијско-методолошки утемељен и стабилан.

У односу Југославије и Запада колега Богетић је уочио четири маркантно одељене фазе везане за стриктну оријентацију Југославије на Запад и одсуство контаката са Истоком: период након Стаљинове смрти када се сарадња са Западом одвија у сенци првих контаката са СССР-ом, време када је целокупна спољна политика Југославије била подређена решавању Тршћанског питања, и период осмишљавања Балканског савеза, и период када се уобличава политика "мирољубиве коегзистенције" и дефинитивно заузима средишњи положај између Истока и Запада. Идентификовање ових фаза пресудно је утицало на композицију структуру књиге. Свакој од на-

ведених фаза посвећено је по једно поглавље. У оквиру њих, у широком погледу са заостајањем на микроплану, посматрана су велика, сложена, међусобно преплетана и зависна питања трипартитне економске и војне помоћи, стварања Балканског савеза, кризе око Трста, односа Југославије према НАТО-пакту, приближавања Југославије СССР-у и друго. Обостране сумње, идеолошки анимозитети, неповерење, недоследности, противуречности, страхови и различити интереси Југославије и Запада одређују политику око Трста, аналитичким поступком, Драган Богетић приказује и објашњава. Целокупни однос одређују два интереса: интерес Запада да на Балкану и у Европи политички и војно сузбије совјетски утицај, ослаби везе међу социјалистичким земљама, подстакне расцеп у социјалистичком лагеру, Југославију удаљи од СССР-а, демократизује је, учини економски зависном и политички приближи себи - и интерес Југославије да се одупре СССР-у, исказе кооперативност према Западу, добије неопходну економску помоћ и кредит али се, при том не утопи у НАТО-пакт, сачува свој унутрашњеполитички поредак, националну независност и руководећу улогу СКЈ. Захваљујући фактографском карактеру рада, рељефно се види политички курс "одржавања Тита на површини" условљен хипотетичком могућношћу повратка Југославије у лагер социјалистичких земаља, неспоразумима и сукобима око решавања Тршћанског питања, значајем Балканског савеза.

Прво поглавље књиге, "Западне силе и јачање одбрамбене моћи Југославије током 1952. године" (13-54 стр.), посвећено је години најприснијих односа Југославије и Запада. У том делу рада исцрпно су приказани проблеми на реализацији америчке, енглеске и француске помоћи Југославији. Мотивисана стратешким интересима Запада за "сужавањем" совјетског утицаја у Европи и "охрабривањем" соција-

листичких земаља да редифинишу своју спољнополитичку позицију, економска и војна помоћ Југославији истовремено је значила реструктурирање југословенске привреде од тешке и војне на лаку индустрију, економски исплативу и тржишно оријентисану. Ти покушаји изградње извозно оријентисане привреде, способне за самостално отплаћивање страних дугова и формирање отвореног тржишта, сударали су се са концептом изградње самодоволне привреде и револуционарним идеалима СКЈ. Богетић пише о раскорацима између прагматичне политике преживљавања и комунистичких идеала, правним оквирима сарадње Југославије и Запада, економским и политичким детерминантама сарадње које постоје на обема странама. Аутор пажњу поклања жучним и исцрпљујућим разговорима о помоћи и сарадњи (ултимативни захтеви за драстичним смањењем југословенских инвестиција, смањење увоза опреме, одређивање приоритета при увозу, обавезност консултација са владама западних сила приликом сваког задуживања у иностранству, уравнотежење платног промета и друго) у којима се исказује осорност и строгост енглеске, углађеност француске и спремност на сарадњу америчке политике. Истраживање показује заинтересованост Запада за профилисање развоја Југославије, настојање да се она интегрише у западно тржиште и спроведе значајну политичку демократизацију. Посебна пажња је поклоњена војно-политичкој сарадњи Југославије и Запада, настојањима да се ојача југоисточно крило НАТО-а, реализује стратегија "периферне одбране". Анализирани су узроци неспоразума проистекли из настојања тесног "привезивања" Југославије за НАТО и "жеље" југословенских комуниста да војну сарадњу остварују "кроз неке посебне облике садејства", делимично и индиректно учешће. Посебно потпоглавље посвећено је иницијативама за стварање Балканског савеза,

склапању Анкарског уговора, сазревању свести о заједничким интересима балканских земаља, мотивима за сарадњу који су различити у Анкари, Атини и Београду. Приказана је и генеза сукоба око Трста, елабориране су бројне идеје око решавања тог осетљивог питања, указано на ставове Вашингтона, Лондона и Париза по том питању, проговорено о резултатима Конференције у Лондону и истакнуто да Броз није био спреман да "националним територијама плаћа партнерство западних сила".

Друга глава књиге, насловљена "Узајамно подозрење и сарадња Југославије и Запада после Стаљинове смрти" (56-118 стр.), посвећена је покушајима укључивања Југославије у западни одбрамбени систем. У њој доминирају две велике теме - Тршћанско питање и Балкански савез. Аутор своје анализе гради на процени Запада да, лоцирана на стратешки критичној географској позицији, а војнички снажна, Југославија може да одигра значајну улогу једног од стубова одбране Запада. У складу са тим он се упушта у подробну анализу економске и војне помоћи коју Југославија прима. Анализа разоткрива стратегију великих сила према Балкану, настојања да економска помоћ буде везана за политичке услове, тактику у којој се преплићу уступци и принуде. Богетић примећује да је питање Трста за Запад политичко и морално питање, учача политички став да ће линија разграничења код Трста бити линија на којој се додирују Запад и Исток, пише о покушајима Италије да онемогући свако приближавање Југославије Западу. Посебно су значајни они делови рада у којима се елаборирају геостратешки погледи САД на Југославију као на "мртву зону" која није покривена снагама НАТО и коју треба, на сваки начин, привући Западу. Аутор примећује да су војни потенцијали Југославије били непознаница за Запад и да је то утицало на респект који је Југославија уживала. Пажња је

поклоњена мукотрпним преговорима око решавања Тршћанског питања, неспоразумима око политичке физиономије будућег савеза Југославије и Запада, регулисању "обавеза" према НАТО-у које проистичу из додељивања економске и војне помоћи. Истраживање указује на бројне страхове југословенских комуниста, убеђених да везивање за Запад доводи у питање друштвено-политички систем и власт СКЈ, али и страховања Запада да је Југославија "тројански коњ" светског комунизма а сарадња са њом "брак са ђаволом". Богетић утемељено показује да је несигурна међународна ситуација утицала да Југославија, у првој половини 1953. године, лагано напусти политику неангажованости. Анализирани су и бројни аспекти совјетске мировне иницијативе на Балкану, значај балканског савезништва, домети војне сарадње, условљавања економске помоћи, позадина пропагандне кампање о "радикалном обрту" Југославије, суштина југословенско-немачких односа. Подаци које аутор презентује о размерама војне помоћи САД Југославији (у годинама 1951-1954. износи око 800.000 долара) и сазнање да је по дотацијама у 1953/54. Југославија била на четвртном месту (иза Италије, Француске и Енглеске), упечатљиво поткрепљује Богетићеве закључке о значају Југославије за Запад.

Треће поглавље књиге, "Мукотрпни преговори и краткорочни компромиси" (119-174 стр.), посматра сложене односе два партнера у 1954. години. Богетић своју пажњу посвећује одједина случаја Ђилас у европском јавном мњењу, пише о етапама и коначном разрешењу тршћанске кризе, проговора о склапању Балканског савеза, анализира проблеме јачања економске и војне сарадње Југославије и Запада. Материја о којој аутор пише динамична је и пуна очекиваних и неочекиваних обрта, заплета, политичких условљавања и ултиматума, изненадних компромиса, наглих разрешења. Ау-

тор разоткрива притиске, уцене, сумње које на Западу постају видљивије што се односи Југославије и СССР-а више нормализују. Посебно су важни делови текста у којима се говори о сумњама у постојање и суштину Балканског савеза. Темељно је образложена ванблоковска политика Југославије и њено настојање да одигра дестабилизациону улогу у односу на лагер социјалистичких земаља. Филигрански прецизно су одређене позиције Атине, Анкаре, Рима, Вашингтона, Лондона и Београда у односу на склапање Балканског савеза. Приказане су променљиве фазе у расположењима великих сила према Балканском савезу, указано на незадовољство због мешања САД у односе балканских држава, проговорено о покушајима да Италија постане чланица Балканског савеза. Богетић уочава да су у међусобним односима и Југославија и Запад настојали да потискују у други план све оно што их одваја, а да, насупрот томе, афирмишу све оно што повезује и чини суштину њиховог војног и економског партнерства.

Последња глава књиге, "Наставак економске и војне сарадње са западом и уобличавање политике екви дистанце" (175-269 стр.), засвођује обимно истраживање колеге Богетића. У средишту пажње аутора је покушај Југославије да обликује дугорочну спољнополитичку линију "исте дистанце" према Западу и Истоку. Аутор указује на бројне предности такве политике (легитимитет СКЈ, стабилност политичког поретка, опишљива материјална и војна помоћ и корист). Обликовање нове спољне политике Богетић прати на три доминантна правца: "сужавање" савезништва са Западом, нормализацију односа са Истоком, приближавање Трећем свету који настаје. Богетић пише о незадовољству Запада новим спољнополитичким курсом Ју-

гославије, али и о негативној оцени економске сарадње коју изричу југословенски комунисти. Простор добија поново активирање случаја "Билас-Дедијер", значај и домети краткорочних кредита које Југославије добија, резултати Брозовних путовања у Индију и Бурму. Војна сарадња са Западом у 1955. години доживљава успоне и падове, о којима аутор подробно пише. Његову пажњу заокупља долазак Никите Сергејевича у Београд и одраз те посете на сарадњу Југославије и Запада. Богетић пише о "Амбасадорској конференцији", различитим погледима Југославије и Запада на совјетску спољну политку ("мирољубива иницијатива"), координацији војне сарадње САД и југословенским одбрамбеним плановима, покушајима савладавања економских тешкоћа са којима се суочава Југославија, настојањима да се обезбеде лиценце за производњу млазних авиона, контроли америчке војне помоћи, политици умртвљивања Балканског савеза, југословенско-немачкој сарадњи, јављању елемената несврстаности у југословенској политици и другом. У тим деловима текста аутор однос Југославије и Запада посматра у оквиру широке и сложене теме односа Запад - Исток. Отуда сумње, неповерење, зазирање.

Истраживање колеге др Драгана Богетића, тематски ново и фактографски богато, уводи у свет српске и југословенске историографије једну до сада испуштану и неправедно занемаривану комплексну појаву. Обузетост откривањем што више чињеница у појединим деловима рада није потисло напор да аутор понуди и властита виђења и закључке. Својом целовитошћу али и студијско-аналитичким карактером књига Драгана Богетића зато сигурно представља видан допринос сазнајним продорима на подручју савремене историје.

Проф. др Љубодраг Димић